

Nr 368.

Av herr **Lübeck**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 128,
med förslag till vattenlag m. m.

I Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 128 med *förslag till ny vattenlag* synas en del väsentliga ändringar nödvändiga, och skola de viktigaste, som avse införandet av ett koncessionssystem efter utländskt mönster, i första hand allmänt belysas.

Redan enligt nu gällande lagstiftning och än mer enligt förslaget till ny vattenlag, sådant det år 1917 framlades av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga, skall före tillkomsten av varje mera betydande vattenkraftanläggning och vattenreglering verkställas en mycket ingående prövning och meddelas på grund därav ett slags »koncession», genom vilken av anläggningen berörda allmänna och enskilda intressen avses tillgodosedda. Sedan ett tiotal år tillbaka hava emellertid framkommit förslag om införandet av ett koncessionssystem med jämväl ekonomiska restriktioner i form av statslig inlösningsrätt, koncessionsavgifter, prisreglering och dylikt i samband med dels utbyggande av vattenfall, dels försäljning av elektrisk energi från olika slag av kraftkällor. Betecknande är att de i sådant avseende framkomna förslagen märkbart modererats under årens lopp, medan de i vårt västra grannland redan år 1909 föranlett en ekonomisk koncessionslagstiftning, som sedermera blivit ytterligare skärpt. Förklaringen härtill torde främst få sökas däri, att ingen som helst erfarenhet om något praktiskt behov hos oss av dylika restriktioner mot den enskilda och kommunala vattenkraftindustrien under tiden kunnat påvisas. Detsamma gäller än i dag. Det får icke anses uteslutet, att detta lyckliga förhållande i väsentlig grad är att tillskriva den av staten under samma

*Koncessions-
lagstiftning.*

tidrymd successivt utvecklade egna kraftverksrörelsen med därav föranledd konkurrens och prisreglering.

Märkligt är under dessa omständigheter, att — då det ekonomiska koncessionssystemet med dess säkerligen vittgående konsekvenser första gången officiellt framlagts av Kungl. Maj:t genom den senaste remissen till lagrådet — förslaget erhållit en mycket knapphändig principiell motivering samt att därvid den för frågans bedömande ur svensk synpunkt ytterst viktiga frågan om statens direkta verksamhet på området icke med ett ord vidrörts. Vid tillgodoseende av det trängande kravet på en modern vattenlag har tillfället ansetts lämpligt att från utlandet samtidigt inplantera ett ekonomiskt koncessionssystem, därvid man tyvärr synes hava fäst mindre vikt vid att noga pröva vad erfarenheten visat vara för svenska förhållanden nödvändigt och nyttigt, bland annat just med hänsyn till den industriella konkurrensen med andra vattenkraftländer. Lagrådets starka betänkligheter, att de av Kungl. Maj:t tillämnade restriktiva bestämmelserna skulle motverka den nya lagens huvudsyfte, ha visserligen föranlett Kungl. Maj:t att ingå på någon ytterligare motivering, men alltjämt med förbiseende av grundläggande faktorer.

Kungl. Maj:ts
koncessions-
förslag.

Kungl. Maj:ts koncessionsförslag, sådant det framträder huvudsakligen i lagförslagets 4 kapitel, skulle för anläggningar större än 500 hästkrafter vid oreglerat lågvatten medföra bland annat:

skyldighet att avstå intill $\frac{1}{10}$ av energien till byggebehov mot ersättning ungefär enligt självkostnad;

nyprövning efter 60 år av de villkor, på vilka tillstånd till anläggningens utförande lämnats, därvid tillfölje dylik ändring i villkoren kraftens värde skall kunna utan ersättning minskas med intill en tredjedel;

inlösningsrätt för staten efter 40 år, oberoende av om »allmänna intressen» därtill föranleda eller icke, mot ersättning såsom vid expropriation, jämväl för indirekt skada som vållas ägaren eller andra, till vilka kraft upplåtits.

Nyprövning skulle införas även för alla mera betydande vattenregleringar, *utan ersättning vid värdeminskning*, och skulle därtill alla vattenregleringar »av särskild betydelse ur allmän synpunkt» kunna av Kungl. Maj:t oberoende av domstol underkastas *särskild prövning* med därav föranledda villkor.

Förenämnda bestämmelser avses tillämpade för alla nyanläggningar av angivna storlek, ävensom i vad angår bygdekraft och ny-

prövning beträffande kungsådran jämväl för sådana vattenfall med äldre tillstånd, där i kungsådreresolution hänvisning skett till blivande lagstiftning.

Detta koncessionsförslag är säkerligen en kompromiss mellan ganska vitt skilda meningar i koncessionsfrågan och torde ur denna synpunkt göra anspråk på att betecknas som förhållandevis hovsamt. Icke desto mindre synes det nödvändigt, att vattenlagsförslaget i berörda delar icke godkännes, detta *dels* av principiella skäl, därvid konsekvenserna för andra slag av naturtillgångar, såsom skog, torvmossar och jord m. m. icke få lämnas ur räkningen, *dels* och framför allt därför att koncessionsbestämmelserna äro ur praktisk synpunkt obehövliga och delvis skadliga. Såväl för det allmänna som för producenter och konsumenter. För alla dessa gäller, att »man vet vad man har, men icke vad man får». Man har ett system, som veterligen icke företett några dåliga sidor, och som likväl genom det av sakkunniga framlagda förslaget skulle ytterligare tillgodose det allmännas intressen. Tidens lösen är — därom äro alla ense — att produktionen på vattenkraftområdet måste såvitt möjligt stegras för att minska vårt beroende av utlandet; under sådana förhållanden borde enighet också råda därom, att tiden ej lämpar sig för politiska och sociala experiment, som icke framkallas av verkliga behov.

Skäl emot koncessionsförslaget.

Visserligen utgår departementschefen från det antagandet, att de föreslagna bestämmelserna icke skulle vara mera besvärande, än att de enskilda företagen, vilkas intresse man alltjämt finner angeläget att kunna påräkna, icke skulle avskräckas därav. Denna förväntan måste tyvärr både av praktiska och psykologiska skäl befaras bliva besviken, framför allt i vad angår Norrland, där vattenlagen skulle få sitt viktigaste tillämpningsområde.

I korthet må först belysas, hurusom det av sakkunniga framlagda vattenlagsförslaget i hög grad tager hänsyn till jordbrukets och de samhälleliga intressena. Lagen skulle sålunda underlätta vattenavledning för bevattningsändamål, medföra säkra garantier för den national-ekonomiska nyttan av vattenregleringsföretag, införa ersättning för såväl direkt som indirekt skada, även av ideell natur, hindra upp-dämning, som skadar odlad jord eller fiskerinäring av relativt betydande omfattning samt bereda möjlighet till eftervärdering av skada, som vid vattendomstols prövning ej kunnat förutses. Vidare skapas en god grundval för jordbrukets och landsbygdens elektrifiering genom

Lagförslaget tillgodose r ändock jordbrukets och de samhälleliga intressena.

bestämmelserna om kraftersättning till andelsägare i vattenfall samt om reserverande av intill en tjugondel av alla större och medelstora vattenfall för den omgivande bygdens behov, vartill kommer den allmänna lättnad, som lagen skulle bereda vid utbyggnad av små vattenfall, vilka särskilt väl lämpa sig för byggnadsbehoven i mindre tätbefolkade landsdelar och som enligt naturens visa ordning just i sådana trakter talrikt förefinnas.

Vid överbägande av vattenlagstiftningens ställning till de samhällliga intressena, som väl närmast anses sammanfalla med de s. k. konsumentintressena, har man allmänt erkänt, att storindustiella konsumenter och större kommuner varken begärt eller behöva några särskilda garantier. Och vad småkonsumenterna på landsbygden angår, torde på ovan antydda skäl ingen med sakligt fog kunna säga annat, än att lagförslaget på sitt område gått så långt, att det ur samhälligt synpunkt vore ett fel att gå längre.

Den större vattenkraft-industrien hänvisad till Norrland.

Såsom ofta betonats måste man vid vattenkraftfrågans och vattenlagens bedömande skilja på två slag av konsumenter; å ena sidan storindustrier, som för sin tillkomst och utveckling ovillkorligen måste ha billig kraft, nämligen vissa grupper inom järn-, trä- och elektrokemisk industri, å den andra all övrig konsumtion, såsom för annan industri och för borgerliga behov i städer och på landsbygd. — Det ligger i sakens natur, att vattenkraftbehövande storindustrier redan nu och än mer i framtiden måste i stort sett söka sig till Norrland med dess miljoner hästkrafter, varav nu endast några få procent tagas i anspråk.

De kronan tillhöriga (eller omtvistade), för utarrendering avsedda norrländska vattenfallen, hava trots de under starkt motstånd reviderade upplåtelsegrunderna knappast varit föremål för något praktiskt intresse, såsom senast framgår av vattenfallssakkunnigas nyligen avgivna betänkande. Ej heller de vattenfall, som kunnat förvärfvas med full äganderätt, hava varit för den moderna kraftindustrien begärliga i tillnärmelsesvis samma grad som de norska vattenfallen, ehuru betingelserna i fråga om särskilt vissa råvaror, arbetsförhållanden m. m. ofta kunna sägas vara gynnsammare. Förklaringen ligger, som så ofta framhållits, huvudsakligen i väsentligt svårare fraktförhållanden, beroende ej minst på norrlandskustens spärrande av is under en stor del av året. — Att under sådana förhållanden pressa in de enskilda vattenfallen under samma ofruktbara koncessionsformer som kronans arrende-

fall är icke tillrådligt, om man överhuvudtaget vill befordra vattenkraft-industriens utveckling i Norrland under medverkan av enskilda företagare.

Då departementschefen i den kungl. propositionen (sid. 494) söker stöd för koncessionssystemet i den utländska lagstiftningen, så är detta följaktligen utan något avgörande bevisvärde, så länge skiljaktigheterna i naturliga förutsättningar och andra faktorer icke tillbörligt beaktas. Detta förhållande ändras påtagligen ej därav att möjligheter till i och för sig gynnsamma vattenregleringar anses föreligga hos oss i väl så stor utsträckning som i Norge, en fråga som för övrigt här må lämnas öppen.

*Jämförelser
med utländsk
lagstiftning
m. m. miss-
visand.*

Skillnaden mellan svenska och norska vattenkraftförhållanden har tagit sig ett tillräckligt tydligt uttryck i det mycket betydande utländska intresset för norska vattenfall, vilket som bekant alldeles saknar mosvarighet hos oss. I Norge har man till och med kommit därhän, att man nu uttryckligen förklarar sig vilja genom lagstiftningen bromsa företagsamheten på detta område, något som hos oss ingen veterligen eftersträvar. Den enskilda svenska vattenkraftindustrien har i helt annan omfattning än den norska sin rot i en gammal inhemsk bruksindustri. På grund av å ena sidan landets egna råvarutillgångar, å den andra nyss berörda ogynnsamma betingelser med Norge, utvisar också vår vattenkraftindustri — liksom man i fortsättningen har all anledning förutse — vid jämförelse med Norge en jämnare och i förhållande till landets övriga näringar mera naturlig utveckling. En konstlad bromsning i form av restriktiv lagstiftning erfordras förvisso minst av allt.

Det är förklarligt, att man vid framläggande av nya lagförslag söker finna jämförelsepunkter av olika slag, framför allt då det gäller att motivera åtgärder, som icke föranledas av något påvisbart inhemskt behov. Också återfinner man i den kungl. propositionen den vanliga hänvisningen till erfarenheterna om nu gällande koncessionvillkor för kraftledningar och för enskilda järnvägar. Under åberopande av vad den s. k. distributionskommittén och vattenlagssakkunniga om dessa jämförelser anfört, må här endast framhållas, att berörda erfarenheter möjligen kunna vara till ledning vid bedömande av grunderna för allmän kraftdistribution från enskilda kraftverk, medan de däremot icke hava något ens formellt berättigande i fråga om utbyggande av enskildas vattenfall helt eller huvudsakligen för egen bruksdrift.

En viss tvångsrätt mellan enskilda utgör ej skäl för statsliga restriktioner.

Den tvångsrätt för enskilda gentemot andra enskilda, som den nya vattenlagen i likhet med den nuvarande, ehuru mera konsekvent, inför beträffande företag, som prövas vara av allmänt intresse, synes icke med fog kunna tagas till anledning för vittgående statsliga restriktioner. Denna tvångsrätt är nämligen enligt erfarenhet av relativt obetydlig omfattning och verkan. Ofta önskar man alls icke taga någon tvångsrätt i anspråk. Skadan skall ersättas till fulla värdet och hälften därutöver. Som ytterligare kompensation ur allmän synpunkt har tillkommit skyldigheten att avstå kraft för den omgivande bygdens behov. — Man torde lättare inse det ohållbara i en dylik kompensationspolitik från statens sida, om man tänker sig att jordägare, som nu berättigas att för torrläggning av mark expropriera och utriva ett vattenverk, därför skulle underkastas skyldighet icke blott att till bestämt pris avstå viss del av jordens avkastning till den omgivande bygden, utan även att låta staten inlösa jordegendomarna efter 40 år m. m. sådant.

Frågan om bränslekraftens inflytande missuppfattad och outredd.

Departementschefen söker vidare ett stöd för en koncessionslagstiftning däruti, att vissa uttalanden av distributionskommitténs majoritet i fråga om utsikterna till import av billigare bränsle från utlandet, under en avsevärd tid efter världskriget icke skulle äga giltighet. Till en början må framhållas, att denna fråga saknar praktisk betydelse för den kanske övervägande delen av nya vattenkraftindustrier (särskilt i Norrland), för vilken konkurrensen med utlandets vattenkraftkällor är avgörande, men priset på bränslekraft utan inflytande. Vad därefter angår priset å bränslekraft efter kriget vid jämförelse med vattenkraft, så är den frågan säkerligen icke så enkel att bedöma, som departementschefen synes förmoda. De inhemska bränsletillgångarna böra icke helt lämnas ur räkningen. På bränslekraftens framställningskostnad inverkar utom bränslekostnaden även bränsleekonomien, som med varje år gör märkliga framsteg. Kolkraft alstras nu i Tyskland och England i förening med biproduktutvinning till häpnadsväckande låga priser. Framställningskostnaden för vattenkraft är till största delen beroende av arbetskostnader, som under kriget uppvisat en ofantlig stegring, utan att utsikter till någon avsevärd nedgång under den närmaste tiden efter kriget föreligga. — Inom tekniska kretsar anser man därför nödvändigt att ställa sig avvaktande till den förevarande mycket svårbedömda frågan. Åtskilligt talar som synes för, att den av departementschefen dragna slutsatsen icke är närmare övervägd.

Samma omdöme måste således också träffa departementschefens förklaring (sid. 268) — vid det i och för sig riktiga hävdandet av att frågan om prisreglering å elektrisk kraft icke har med vattenlagen att skaffa — att distributionskommitténs minoritet »på ett övertygande sätt» bemött majoritetens ståndpunkt till frågan om det framtida förhållandet mellan bränslekraft och vattenkraft. Däremot instämma säkerligen alla i departementschefens i samband därmed fällda uttalande, att »det pågående världskriget ovedersägligen ådagalagt vilken nationell angelägenhet det är, att vi i största möjliga mån frigöra oss från utländskt beroende med avseende å vårt kraftbehov, och vilken utomordentlig betydelse vattenkraften inom vårt eget land äger för tillgodoseende av detta behov». Det gäller blott att draga de riktiga konsekvenserna.

Till sist må i denna översikt ytterligare något avhandlas det inledningsbevis berörda, av departementschefen till synes helt förbisedda förhållandet, att vi här i Sverige genom statens allt mera omfattande direkta verksamhet som företagare på kraftverks- och kraftdistributionsområdet skapat ett eget vattenkraftpolitiskt system, utan praktisk motsvarighet i andra länder, och särskilt ägnat att göra ett koncessionssystem för konkurrerande enskilda eller kommunala företagare obehövt och skadligt. Detta system karakteriseras av grundägarens rätt till vattnet samt av statens, kommuners och enskildas uppträdande som företagare i fri konkurrens och vid behov i samverkan. Det har även för statens vidkommande visat sig mycket utvecklingskraftigt och behöver, på sätt erfarenheten ger vid handen, alls icke omöjliggöra en enhetlig och rationell utveckling av kraftdistributionen över landet. För den kraftkonsumerande industrien är upprätthållandet av detta system en angelägenhet av största vikt. Men detta kräver naturligt nog största möjliga likhet inför lagen och i övrigt all möjlig lojalitet från statens sida gentemot kommunala och enskilda företagare.

Vårt vattenkraftpolitiska system, med staten som stor kraftproducent, gör koncessionsförslaget obehövt och skadligt.

De norrländska vattenfallsprocesserna och den svävande kungsådrepolitiken hava länge nog gjort en dylik lojalitet från statens sida illusorisk, låt vara oavsiktligt och delvis av rättsligt nödvång. Genom ett koncessionssystem i vattenlagen skulle de icke-statliga företagens redan missgynnade ställning ytterligare försvåras och likställigheten formligen upphävas. Att samtidigt statens verksamhet på området tillväxer och genom den nya lagen ytterligare befrämjas är visserligen i och för sig ej av ondo. Men för dem som se en olycka för vår

Koncessionsförslaget leder till statsmonopol.

industriella utveckling i ett statsmonopol på kraftdistributionen i riket äro dock redan det nuvarande utvecklingsläget och än mer tendenserna ägnade att mana till eftertanke. Departementschefen undanskjuter skenbart denna fråga med en förklaring, att meningarna äro »starkt delade om, huruvida ett mera allmänt förstatligande av våra vattenkrafttillgångar är eftersträvansvärt». Men genom det föreslagna koncessionssystemet i förening med andra företeelser, vilka i detta sammanhang lämnas åsido, skulle vi styra hän mot ett statsmonopol å landets vattenkraft och kraftdistribution, ett monopol, som måste bekämpas såsom för utvecklingen ungefär lika skadligt som de tidigare ofta omordade enskilda kraftmonopol, vilka man ännu icke kan skönja.

På grund av vad sålunda i allmänhet anförts och här nedan vid de skilda paragraferna ytterligare utvecklas, hemställes, att de med vattenlagen förknippade koncessionsbestämmelserna måtte helt utgå. Därmed gagnas bäst en kraftig och på samma gång väl avvägd utveckling, till gagn såväl för produktionen som för allmänheten och för landet. I samma syfte föreslås en del andra mer eller mindre väsentliga ändringar.

1 Kap.

1 Kap. 5 §.
Kungsådras
förkomst.

5 §. Genom denna paragraf, sammanställd med 14 kap. 1 § samt lag om förteckning å vattendrag, där kungsådra finnes, skulle förekomsten av kungsådra och därmed förenade vittgående förpliktelser utsträckas långt utöver de vattendrag eller delar av vattendrag, där kungsådra av ålder varit. Förslaget att införa kungsådra å bestämda sträckor i vattendragen, från havet räknat, är tydligen välgrundat. Under hänvisning till den av undertecknad vid de sakkunnigas betänkande fogade reservationen föreslås emellertid, att kungsådras förekomst måtte begränsas till sådana sträckor, där man med någorlunda visshet kan på grund av förefintlig erfarenhet antaga, att kungsådra enligt lag av ålder varit. Den enligt lagförslaget avsedda utsträckningen upp till de ställen, där lågvattenmängden är fem kubikmeter i sekunden, är godtycklig, särskilt då man beaktar de väsentligt skilda förhållandena i norra och södra Sverige. Ej heller är en dylik utsträckning, på sätt i sagda reservation närmare utvecklas, nödvändig för skyddande av verkliga allmänna intressen, vilka väl tillgodoses även med den här åsyftade begränsningen. Tvärtom kan det lätt nog inträffa, att det med kungsådras införande framtvingna fria avståndet av vatten till exempelvis en flottled (eller av fallhöjd för ett torrlägg-

ningsföretag) befördrar tillkomsten av företag, som i själva verket icke äro ur allmän eller nationalekonomisk synpunkt berättigade, utan kanske till direkt hinder för verkliga allmänna intressen, såsom vattenkraftens utnyttjande för ortens elektrifiering m. m. Att man genom bifall till ifrågavarande reservation undgår att uppenbart kränka välgrundade rättsförhållanden torde under sådana omständigheter böra vara utslagsgivande.

För närvarande förekommer på sina ställen kungsådra i nedre och övre delen av ett vattendrag, men däremot icke å vissa mellanliggande sträckor. Detta ur praktisk synpunkt olämpliga förhållande synes, på sätt svenska vattenkraftföreningen ifrågasatt, vid bifall i övrigt till vad ovan föreslagits, böra ändras genom införande av kungsådra å berörda sträckor mot ersättning till strömfallsägarna för därav föranledd skada.

Någon avgörande svårighet kan icke anses föreligga att fastställa kungsådra i vattendragen enligt sålunda fastställda grunder och för övrigt i den ordning, som avses i förslaget till »lag om förteckning å vattendrag, där kungsådra finnes».

7 §. Den i 1910 års förslag införda, av 1916 års sakkunniga enhälligt bibehållna bestämmelsen om 20—40 års respittid, innan efter fullbordande av en anläggning ytterligare vatten eller fallhöjd skulle behöva utan ersättning avstås för kungsådreändamål, har i den kungl. propositionen helt borttagits, utom i vad angår torrlägnings- och bevattningsföretag. Till flottning, farled och fiske (samt för tillgodoseende av nu okända ändamål, som kunna vara beroende av vattnets fria framrinnande, § 12) skulle intill en tredjedel av vattenmängden således utan respittid avstås.

7 §.
Respittid vid
skadeanspråk
på kungsådre-
vatten.

På de i förenämnda betänkanden anförda grunder föreslås, att paragrafen erhåller den av sakkunniga föreslagna innebörden. Därmed vinnes bland annat större formell trygghet och bättre kreditunderlag för vattenkraftföretagen. Att en dylik tidsfrist ur praktisk synpunkt är motiverad, anser även departementschefen, som på tal om nyprövningen (sid. 274) yttrar, att »anläggningens ägare otvivelaktigt har ett fullt berättigat anspråk att under en viss, ej alltför snävt tillmätt tidsfrist få begagna sig av de rättigheter, som i byggnadsmedgivandet tillagts honom». Efter vattendomstolens sorgfälliga prövning och därpå grundade föreskrifter vid anläggningens utförande samt i övrigt av skäl, som ovan under 5 § anförts, behöver man säkerligen icke befara, att vattendragets »trafikintressen» genom en sådan ändring skola bliva

nåmnvärt betungade. Allmänna flottleder finnas redan i kungsådrevattendragen, fiskeintresset blir under alla förhållanden tillgodosett och farledsintresset kräver som regel icke några hastiga omläggningar.

4 Kap.

4 Kap. 1 §.
Bygdekraftens storlek.

1 §. Den av sakkunniga föreslagna bestämmelsen om avstående till den kringliggande bygdens behov av intill en tjugondel av den årliga kraftmängd, som vid vattenfall av viss storlek (500 hästkrafter vid oreglerat lågvatten) »beräknas med det installerade maskineriet bliva uttagen», har i den kungl. propositionen skärpts till att avse en tiondel av den årliga kraftmängd, som med samma maskineri »kan bliva uttagen». Omreglering av detaljbestämmelser rörande denna s. k. bygdekraft skulle kunna ske med 20 i stället för av sakkunniga föreslagna 30 års mellanrum. Ytterligare ett par ändringar, ehuru av mindre betydelse, hava företagits.

De sakkunniga synas för sitt förslag rörande den reserverade kraftmängdens storlek hava goda skäl i distributionskommitténs utredning om behovet av kraft för jordbrukets och diverse »borgerliga» behov på landsbygden. Vid frågans bedömande har man också att taga hänsyn till de talrika större och mindre vattenkraftföretag — med tiden sannolikt allt mer omfattande — som hava allmän kraftdistribution till sin huvudsakliga uppgift. — Då någon vägande motivering för den vidtagna ändringen ej anförts och densamma för kraftverken tydligen skapar större ovisshet vid disponerande av kraften, torde de sakkunnigas förslag böra i denna del bibehållas. Även därmed uppnås det erkänt önskliga syftet, att landsbygden må kunna med säkerhet disponera erforderlig elektrisk kraft.

Att den reserverade kraftmängden skall bestämmas med hänsyn till endast det maskineri, som utnyttjas för normal drift (således ej reservmaskineri) framgår av de sakkunnigas förslag, och lär någon ändring därvidlag ej vara avsedd. Ur denna synpunkt torde omformuleringen av uttrycket »beräknas bliva uttagen» till »kan bliva uttagen» innebära en försämring. På sätt vattenkraftföreningen framhållit synes också bygdekraftens bestämmande med hänsyn till vattenmängdens växlingar under året göra ett förtydligande önskligt.

3 §. Bygdekraft av kungsådrans vattenkraft.

3 §. Här avses utöver de sakkunnigas förslag införd bestämmelse om att vid vattenfall med kungsådra, där vid tillstånd till överbyggande hänvisning skett till blivande lagstiftning, föreskrifterna om bygdekraft

efter 20 år skola äga motsvarande tillämpning i vad angår kungsådrans vattenkraft, bestämd till en tredjedel av strömfallet. Detta tillägg — om ock ur praktisk synpunkt icke av någon större betydelse — innebär ett avsteg från den i Kungl. Maj:ts förslag eljes godkända principen om kungsådrans uppgift att tillgodose intressen, beroende av vattnets fria framrinnande, varmed redan uttrycket »kungsådrans vattenkraft» är oförenligt.

5—8 §§. Dessa upptaga bestämmelser — gällande för anläggningar av samma storlek som i § 1 rörande bygdekraft avses — om *nyprövning med 60 års mellanrum* av de villkor, varunder med hänsyn till allmänna intressen kraftanläggningen må bibehållas enligt vid tiden för nyprövningen gällande lag. Prövningen sker, efter 5 års varsel, vid domstol på talan av antingen vederbörande myndighet eller anläggningens ägare. Skulle de nya villkoren förorsaka värdeminskning överstigande en tredjedel av värdet å vattenkraften i tillgodogjort skick, så skall det överskjutande ersättas av statsmedel. Ersättningsanspråk avgöras genom skiljemän.

5—8 §§.
Nyprövning.

Frånsett rättsfrågan måste denna nya princip ur praktisk synpunkt ses i samband med avståendet utan ersättning av intill en tredjedel av vattenmängden till kungsådreintressen. Konsekvensen kan bliva att anläggningens ägare efter 60 år ha förlorat intill $\frac{1}{3} + \frac{1}{3} \cdot \frac{2}{3} = \frac{5}{9}$ av strömfallets vattenkraft eller motsvarande värde. Därtill kommer skyldigheten att avstå intill $\frac{1}{10}$ av kraften till bygdebehov mot ersättning ungefär enligt självkostnad. »Ägarens» fria förfoganderätt kan sålunda inskränkas till cirka 38 procent av strömfallet. Det synes utan vidare vara tydligt, att dessa villkor även ur praktisk synpunkt äro oförenliga med vattenkraftindustriens utveckling genom enskild företagsamhet.

Departementschefens särskilda skäl för nyprövningen är (sid. 270) att de »framtida intressenas rätt» därförutan komme att ej oväsentligt eftersättas. Det torde dock få erkännas, att genom de föreslagna bestämmelserna om kungsådra och bygdekraft m. m. förtänksamheten drivits så långt som kan vara klokt och rimligt, då man ju syftar till att skapa ökad produktion.

Departementschefen antyder i fortsättningen (sid. 371), att ägarens dispositionsrätt över kraften kan behöva begränsas för tillgodoseende av samfärdselmedlens eller vissa viktigare näringsgrenars behov av kraft. Vad samfärdselmedlens kraftbehov angår, har departementschefen i annat sammanhang — vid motiverande av statens inlösningsrätt (sid. 278) —

framhållit, att detta i nödfall kan ordnas genom expropriation. Att viktiga näringsgrenars kraftbehov 60—100 år härefter icke skulle kunna tillgodoses på den naturliga utvecklingens väg utan kräva ifrågasvarande nyprövningsbestämmelser synes vara en ogrundad farhåga. Än mindre har motiverats varför en begränsning i ägarens dispositionsrätt över kraften av nyssnämnda orsaker skäligen kan föranleda indragning av den tillgodogjorda kraftens värde med en tredjedel.

Vidare anser departementschefen oriktigt, att förhållandet mellan vattenbyggnadsintresset och andra allmänna intressen längs vattendragen skulle regleras en gång för alla. Denna synpunkt har otvivelaktigt ett teoretiskt berättigande. Men man får icke förbise, att de allmänna intressena längs vattendragen inom ramen för kungsådreinstituttet alltjämt kunna regleras i framtiden, säkerligen i fullt tillfredsställande omfattning. Kungsådra förekommer i tillräcklig utsträckning för att tillgodose en dylik omreglering. Med den numera allmänt erkända, jämväl av den kungl. propositionen omfattade grundsatsen, att vattenkraftintresset i vattendragen likaledes vore att betrakta som ett »allmänt» intresse, är det i varje fall svårt att förstå, varför vattenkraften skulle — utöver vad som med kungsådran följer — till förmån för andra allmänna intressen underkastas framtida restriktioner utan ersättning. För andra allmänna intressen finnas eller förutsätts veterligen icke några reciproka skyldigheter.

I 7 § stadgas skyldighet för en till kraftersättning (jämlikt 2 kap. 5 § och 9 kap.) berättigad ägare av förut utnyttjad andel i ett strömfall att underkasta sig den med nyprövningen förenade inskränkningen. Genom denna bestämmelse i förening med övriga om nyprövningen gällande uppstår i ett stort antal fall påtagligt intresse för delägarna att söka undvika ett gemensamt, mera rationellt och nationalekonomiskt eftersträfvansvärt utnyttjande av ett strömfallskomplex. Då man tydligen måst sätta en gräns för vattenfallens storlek vid nyprövning, har denna olägenhet svårligen kunnat undvikas, men skulle densamma sålunda direkt motverka ett av den nya lagens viktigaste syften.

På ovan anförda grunder synas bestämmelserna om nyprövning böra och kunna helt utgå.

9—12 §§.
Statens inlösningsrätt till st. ömsfall. kraftve. k m. m.

9—12 §§. Här innefattas nya bestämmelser — gällande anläggningar av samma storlek som i § 1 rörande bygdekraft avses — om rätt för kronan att efter 40 år och eventuellt därefter med 40 års mellanrum inlösa strömfall och kraftanläggning. Vid ombyggnad eller utvidgning av äldre anläggning kan denna bestämmelse i vissa fall komma

att drabba anläggningar om ned till 250 hkr storlek. — Inlösning sker, efter tillsägelse 5 år i förväg, mot ersättning enligt de grunder, som för expropriation i allmänhet äro eller kunna varda stadgade. Skulle reservstation, kraftledning eller fabrik tillfölje inlösningen lida synnerlig minskning i värde, skall den jämväl lösas. Ersättning skall utgå även till skadelidande kraftabonnenter. Inlösningsbestämmelserna drabba även sådana delägare i strömfall, som vid dess utnyttjande berättigats utfå kraftersättning. Villkoren bestämmas av skiljemän.

Bortser man även här från förslagets rättsliga sida, framstår som särskilt anmärkningsvärt, att inlösningsrätten icke ens hänförts till något »allmänt behov» eller »allmänna intressen» enligt domstols prövning, utan kan utnyttjas för tillgodoseende av kronans så att säga privat-ekonomiska intressen, exempelvis för att direkt underlätta skapandet av ett statsmonopol på kraftdistribution, varav hela landets industri och övriga näringsliv skulle bliva beroende. Mot en sådan möjlighet måste på förut angivna skäl icke blott vattenkraftindustrien — såväl bruksindustri som kraftdistributionsföretag — utan jämväl industriella och andra kraftkonsumenter bestämt reagera. Förslaget tager ej heller hänsyn till det faktiska förhållandet, att många företagare, trots de vanskligheter som ofta visat sig förknippade med vattenkraftindustrier under våra förhållanden, drivas av ett levande intresse att utveckla det bestående och skapa nytt samt att fostra sina efterkommande till samma landsgagneliga verksamhet.

Departementschefen anförde, att man genom den av lösningrätten befordrade statsdriften skulle främja en planmässig utbyggnad av vattenkraften och dess distribuerande efter ej minst ur allmänt ekonomiska synpunkter enhetliga riktlinjer. — I sistnämnda hänseende gäller vad förut anförts om de goda resultaten av hittills rådande system och om statsmonopolets olämplighet; för övrigt har departementschefen i annat sammanhang som nämnt framhållit, att ekonomiska frågor rörande kraftdistributionen vore oberoende av vattenlagstiftningen. Erfarenheten har ej givit vid handen, att någon för utvecklingen skadlig brist på enhetlighet i tekniskt avseende gjort sig gällande, och samarbete mellan olika kraftnät — statens, kommuners och enskildas — har vid behov utan svårighet ordnats. (Den enda olägenhet av mera väsentlig art som hittills framträtt skulle kunna sägas vara, att statens kraftverk vid Trollhättan — visserligen av skäl som på sin tid befunnits tekniskt avgörande — anlagts för distribution med en strömfrekvens av 25 i stället för eljest allmänt vedertagna 50 perioder.)

Vad åter angår planmässigheten i själva vattenkraftens utnytt-

jande, så är det ju vattenlagens speciella uppgift att befrämja densamma, vilket sker genom bestämmelserna om enhetligt utnyttjande av strömfallskomplex samt om enhetlig vattenreglering. Därutöver gör departementschefen en antydan om önskvärdheten att »bereda väg för ett mera rationellt tillgodogörande av vattenkraften i ett sammanhängande vattensystem». Denna fråga har tidigare dryftats, bland annat inom de sakkunniga, men då givetvis under förutsättning, att en sålunda ytterligare utsträckt samverkan tvångsvis skulle ordnas enligt lagförslagets princip om kraftersättning. Emellertid har man därvid, säkerligen med rätta, funnit, att den samverkan, som utöver föreslagna bestämmelser om gemensam vattenhushållning m. m. här och var kunde visa sig önskelig — och detta ej blott i »sammanhängande vattensystem» — utan svårighet skulle låta sig ordnas på frivillighetens väg. — Tydligt är också, att det av departementschefen antydda önskemålet ur saklig synpunkt eventuellt skulle nödvändiggöra en reciprok rätt för enskilda eller kommuner gent emot staten.

Även kraftersättning till andelsägare i ett gemensamt utnyttjat strömfall måste enligt 12 § som en naturlig konsekvens underkastas statens inlösningsrätt, med därav följande, i samband med nyprövningen påpekad olägenhet, att en rationell utbyggnad i många fall motverkas. Inlösningsrätten till ersättningskraft motverkar emellertid också ett syfte av vida större omfattning, nämligen att ersättningskraften skulle för all framtid kunna knytas vid vederbörande hemman eller bysamfällighet, en fördel, som man under hela det föregående utredningsarbetet särskilt från jordbrukarhåll tillmätt mycket stor betydelse.

På sålunda anförda skäl synas jämväl bestämmelserna om statens lösningsrätt böra utgå ur vattenlagen.

13—16 §§.
Vattenreyle-
ringar.

13—16 §§. I fråga om *vattenregleringar* stadgas till en början i 13 §, att ej blott, såsom i tidigare förslag, de största sjöarna Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren, Storsjön i Jämtland och Siljan underkastas Konungens prövning med hänsyn till militära skäl eller »viss orts allmänna ekonomiska intressen», utan skulle förbehåll om sådan prövning kunna göras även beträffande varje vattenreglering, som är »av synnerlig omfattning eller eljest av särskild betydelse ur allmän synpunkt». Huruvida sådana skäl verkligen föreligga skulle ligga utanför domstolens bedömande.

Denna bestämmelse är så mycket orimligare, som den i vattenlagen använda definitionen å vattenreglering är mycket vid — något som möjligen förbisetts. Som »vattenreglering» betecknas nämligen

(3 kap., 1 och 26 §§) varje reglering av »vattnets avrinning ur sjö eller annan vattensamling eller i vattendrag för åstadkommande av bättre hushållning med vattnet eller eljest för beredande av ökad möjlighet att utnyttja vattenkraften i fallen». Under sådana förhållanden skulle Kungl. Maj:t under administrativ prövning och därmed följande särskilda villkor kunna indraga snart sagt vilken mera betydande kraftanläggning som helst. Fördelen med ett enhetligt, av hastigt växlande politiska förhållanden oberoende domstolsförfarande kunde därmed bliva illusorisk. Till förebyggande av denna risk synes en ändring under alla förhållanden påkallad.

För vattenreglering, genom vilken den uttagbara vattenkraften ökas med i medeltal 1,000 hästkrafter, skall enligt 14 § erläggas en *årlig avgift* av 10 öre à 3 kronor för varje sålunda vunnen hästkraft, att närmare bestämmas av domstol för 20 år i sänder. Avgifterna skola enligt § 15 i första hand användas till förebyggande eller minskande av eller till gottgörelse för skada eller olägenhet, som vållas genom företaget och för vilken ersättning icke blivit av vattendomstolen bestämd, i andra hand även till andra ändamål i den berörda bygden, såsom jordbrukets främjande eller krafttillförsel för bygdens behov.

Med lagförslagets stränga bestämmelser, om förbud i regel mot vattenregleringar av väsentlig olägenhet för berörda orter, om ersättning för såväl direkt som indirekt och ideell skada, om efterprövning av skadeersättning inom 5—12 år efter anläggningens fullbordande m. m., synes det bliva svårt att finna sakliga grunder vid fastställande och fördelning av dessa säkerhetsavgifter, i vad de åsyfta skada eller olägenhet till följd av regleringen. I den mån avgiften avser att kompensera verklig skada är emellertid intet att i saken erinra. Däremot är den i andra hand förutsedda användningen av avgifterna naturligt nog, även med tanke på därmed förenade konsekvenser, ägnad att framkalla principiella betänkligheter. En måttlig avgift kan i och för sig visserligen icke föranleda avgörande invändningar ur praktisk synpunkt. Dock är det i regel icke förhållandet, att en vattenreglering medför så betydande direkta vinster, som departementschefen under åberopande av en föregående motion i ämnet synes förutsätta. Under normala förhållanden uppstår nämligen en naturlig begränsning genom den alternativa möjligheten att vid vattenbrist komplettera med bränslekraft. Däremot är den nationalekonomiska fördelen av en jämnare avrinning i vattendragen av påfallande betydelse, och detta ej blott ur vattenkraftsynpunkt.

Slutligen föreslås i 16 § införande av *nyprövning för större regleringsföretag* med hänsyn till andra allmänna intressen, utan rätt till någon som helst ersättning för därav föranledd värdeminskning. På grund av skäl, som förut i huvudsak anförts, synes denna bestämmelse böra helt utgå. Lagstiftningen kommer ändock att inrymma tillräckliga möjligheter för ett framtida rättvist avvägande mellan olika allmänna intressen inbördes. Någon bärande anledning att ställa regleringsföretagen inför möjligheten att utan ersättning försvinna efter 60 år har icke kunnat anföras. Vad departementschefen anført om att vid vattenregleringar tvångsrätterna så gott som undantagslöst anlitas och att sökandena möjligen icke äga vare sig mark för regleringsdammen eller stränder vid sjön, kan näppeligen betraktas som allmängiltigt skäl för en drakonisk bestämmelse, då motsatsen ofta nog inträffar. Det är och blir alls icke ovanligt, att sökandena till en vattenreglering disponera ej blott dammstället utan till väsentliga delar även den av regleringen berörda marken. — Allra minst synes det klokt att under nu rådande förhållanden minska utsikterna och intresset för dessa betydelsefulla vattenregleringar, som ändock äro nog så besvärliga att få till stånd och som äro direkt ägnade att genom möjligast fullständigt utnyttjande av befintliga eller blivande kraftverk inskränka kolimport och bränsleförbrukning.

11 kap.

11 kap. 16 §.
Vattenöver-
domstolen.

16 §. I den nya domstolsorganisationen har i strid mot de önskemål, som ur praktisk synpunkt allmänt uttalats och hittills ansetts kunna utan olägenhet godkännas, numera införts en mellaninstans i form av en »*vattenöverdomstol*», bestående av ordföranden å en av Svea hovrätts divisioner, 3 andra ledamöter i samma hovrätt samt en ledamot i kammarkollegiet. Tekniskt sakkunniga ledamöter av denna överdomstol hava icke ansetts behöfliga, utan skulle sakkunniga vid behov tillkallas. — Likaledes har borttagits den i tidigare förslag intagna bestämmelsen om en synnerligen skicklig och erfaren tekniker som sakkunnigt biträde vid handläggning av vattenmål i högsta domstolen.

Under återopande av den i föregående utredningar och senast av medlemmar i lagrådet anförda motiveringen synes de sakkunnigas förslag i hithörande delar böra bibehållas. Införes emellertid den föreslagna vattenöverdomstolen, så torde den lämpligen böra inrymma åtminstone en tekniskt sakkunnig ledamot.

Till sammanfattande av vad som i det föregående huvudsakligen anförts må slutligen ännu en gång betonas vad som givetvis måste vara även Kungl. Maj:ts främsta syfte med framläggande av förslag till ny vattenlag, nämligen att skapa ett effektivt medel till *ökat utnyttjande av landets vattenkraft* till gagn för vår industriella utveckling, till nytta och trevnad för befolkningen i stad och på landsbygd samt till stärkande av vårt oberoende utåt. Jämnare avrinning i våra vattendrag, näringslivets utveckling särskilt i Norrland och landsbygdens elektrifiering äro de föreliggande huvuduppgifterna. Men icke befrämjas nu dessa allmännyttiga uppgifter genom den kungl. propositionen med dess ängsliga vägande av fördelar och nackdelar för den enskilda företagsamheten, dess kringskärande av enskildas äganderätt och handlingsfrihet till förmån för i framtiden möjligen uppträdande intressen av förment allmän natur. En dylik lagstiftning ger visserligen ett gott handtag åt vattenkraftsocialismen, men icke något verksamt bidrag till landets ekonomiska utveckling.

Sammanfattning och yrkande.

På sålunda anförda skäl tillåter jag mig vördsamt yrka,

att riksdagen med bifall i övrigt till Kungl. Maj:ts proposition nr 128 med förslag till vattenlag m. m. ville i 1 kap. 5 och 7 §§, 4 kap. och 11 kap. vidtaga de ändringar, som här ovan föreslagits.

Stockholm den 10 april 1918.

Sven Lübeck.